

† 19η Μαΐου: Ἡμέρα Μνήμης τῆς Ποντιακῆς Γενοκτονίας (1914-1923)

Τὸ Μαρτύριον τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Πλάτωνος Αἰβαζίδου*

(† 8.9.1921)

*ὑπὸ Ἀρχιμ. Παύλου Ἀποστολίδου,
Ἡγομένου Παναγίας Σουμελά,
Διδάκτορος Θεολογίας Α. Π. Θ.*

Ἡ περιφανεστάτη καὶ πολυαριθμικωτάτη Μητρόπολις Ἀμασειάς, οἱ Ἱεράρχαι τῆς ὁποίας ἀνεδείχθησαν μεγάλοι φυσιογνομίαι τῆς Ἐκκλησίας, κατείχε σταθερά, διὰ μέσου τῶν αἰῶνων, μίαν ἀπὸ τὰς πρώτας θέσεις εἰς τὴν σειρὰν τῶν πρεσβείων τῶν ὑπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον τελούντων Ἱεραρχῶν. **Τ**ὰς ἀρχὰς τοῦ Κ' αἰῶνος εὐρίσκετο εἰς τὴν ΙΑ' θέσιν, ὁ Μητροπολίτης ἔφερε τὸν τίτλον Ἀμασειάς, ὑπερτίμος καὶ ἔξαρχος παντὸς Εὐξεινίου Πόντου¹.

Ἐν τοῖς ὁρίοις αὐτῆς περιελάμβανεν ἐκ τοῦ Βιλαετίου Σεβαστείας τὰς διοικήσεις καὶ ὑποδιοικήσεις Ἀμασειάς, Εὐχαΐτων, Λαοδικείας, Ἀνδράπων, Νεοκλαυδιουπόλεως, Ὀρβανάσων καὶ Εὐδοξιάδος. **Ἐ**κ τοῦ Βιλαετίου Τρα-

Ἀρχιμανδρίτης
Πλάτων Αἰβαζίδης.

(*) Ἐφημερ. «Ὁρθόδοξος Τύπος», ἀριθμ. 1553/4.6.2004, σελ. 3· ἀριθμ. 1554/1.6.2004, σελ. 3 καὶ 4· ἀριθμ. 1555/18.6.2004, σελ. 3 καὶ 4. ● Ἐπιμέλ. ἡμέτ.

1. Βασιλείου Σταυρίδου, Ἐπισκοπικὴ Ἱστορία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Θεσσαλονίκη 1996, σελ. 216.

Ἱεράρχης Γερμανὸς
Καραβαγγέλης.

πεζοῦντος τὴν διοίκησιν Σαννικῆς καὶ ἐκ τοῦ Βιλαετίου Καστανομῆς τὴν διοίκησιν Σινώπης². Ἐδρα τῆς Μητροπόλεως ἦτο ἡ Ἄμισος ἢ Σαμψοῦς, μία ἐκ τῶν ὠραιότερων πόλεων τοῦ Εὐξεινίου Πόντου.

Οἱ Ἕλληνες Ὀρθόδοξοι Χριστιανοὶ ἀνήρχοντο εἰς 227.273. Κληῆρος: Μητροπολίτης, δύο Ἐπίσκοποι, ἱερεῖς 488. Πόλεις: 3. Κωμοπόλεις: 8. Χωρία: 360. Γυμνάσιον: 1. Ἡμιγυμνάσιον: 1. Σχολαρχεῖα καὶ Δημοτικὰ Σχολεῖα: 376. Καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι: 386. Μαθηταί: 23.600.

Ναοί: 390. Παρεκκλήσια: 500. Φιλεκπαιδευτικὰ σωματεῖα: 2. Φιλόπτωχοι ἀδελφότητες: 5. Νοσοκομεῖον: 1³.

Αὐτῆς λοιπὸν τῆς ἐπιφανοῦς Ἐπαρχίας τὴν πηδαλιουχίαν καὶ οἰακοστροφίαν ἀνέθετο ἡ Μήτηρ καὶ τροφὸς τοῦ Γένους, Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, εἰς τὸν πολυτάλαντον, εὐφυῆ, διορατικὸν καὶ λεοντόκαρδον, Ἱεράρχην Γερμανὸν Καραβαγγέλην τὸν ἀπὸ Καστορίας, τὴν 5ην Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 1908⁴.

Τὰ ἐπακολουθήσαντα γεγονότα, καθ' ἣν τὸ ἔδαφος τοῦ Πόντου, μετεβλήθη εἰς κοιλάδα φρίκης, σφαγῶν καὶ ἀπογνώσεως, εἰς ἀπεραντον ὠκεανὸν ὀργίων, ἐδικαίωσαν πλήρως τὴν ἐπιλογὴν, διότι ὁ Γερμανὸς διὰ τῆς ἐμπειρίας του εἰς τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν, ἀνεδείχθη ἐν τῇ περιβλέπτῳ ταύτῃ Μητροπόλει δεξιὸς ἐκκλησιαστικὸς καὶ ἐθνικὸς οἰακοστροφός.

Διὰ τὴν ἐκλογὴν του εἰς τὴν Μητρόπολιν Ἀμασειᾶς ὁ Γερμανὸς λέγει τὰ ἐξῆς εἰς τὰ ἀπομνημονεύματά του:

«Ὅταν τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1908 ἐχίρευσε στὸν Πόντον ἡ Ἐπαρχία Ἀμασειᾶς, ἡ πιὸ μεγάλη κι' ἡ πιὸ σημαντικὴ Ἐπαρχία τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου, δόθηκε σὲ μένα ἡ γεροντικὴ αὐτὴ Ἐπαρχία, μ' ὄλο, ποῦ ἐγὼ ἤμουν ὁ πιὸ νέος ἀπ' τοὺς Μητροπολίτες»⁵.

2. Γεωργίου Κλεάνθους Σκαλιέρη, Λαοὶ καὶ φυλαὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, Ἐν Ἀθήναις 1922, Β' Πελασγός, Ἀθήνα 2002, σελ. 282.

3. Ἀρχιμ. Παναρέτου Τοπαλίδου, Ὁ Πόντος ἀνὰ τοὺς αἰῶνας, Δράμα 1929, σελ. 157-158.

4. Πατριαρχικὸν Ἀρχιεπιφυλάκειον, Κώδιξ Ὑπομνημάτων - Ἐκλογῶν ΠΙΑ', σελ. 166.

5. Ἀντιγόνη Μπέλλου - Θρεψιάδη, Μορφές Μακεδονομάχων καὶ τὰ Ποντιακά. Ἀθήνα 1984, σελ. 91.

Ὁ ἔμπιστος καὶ στενὸς συνεργάτης Ἀρχιμανδρίτης Πλάτων, ὁ συνκηδευτὴς καὶ ἔθνικὸς Νικόδημος τοῦ σκηνώματος τοῦ πρωτοκορυφαίου τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος, Παύλου Μελά, ἀφίχθη εἰς Ἀμισὸν κατ' Αὐγούστον τοῦ 1908 καὶ ἐμπειρότατος ὢν, ἀνέλαβε τὴν Πρωτοσυγκελλίαν⁶.

Ἱερὸς Ναὸς Ἁγίας Τριάδος.
Σαμψοῦς.

Μέγα βάρος τῶν διοικητικῶν εὐθυνῶν τῆς Μητροπόλεως ἀνέλαβεν ὁ πρωτοσύγκελλος, καθ' ὅσον ὁ Μητροπολίτης ἐκαλεῖτο ὡς συνοδικὸς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ κατὰ τὰ ἀκολουθήσαντα τὸν Α΄ Παγκόσμιον Πόλεμον γεγονότα, ἀνέλαβε καὶ ἄλλας ὑποχρεώσεις, κατ' ἐντολὴν τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας.

* * *

1. Ἐν τῷ Δυτικῷ Πόντῳ καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὰς περιφέρειας Ἀμισοῦ, Πάφρας, Χάβζης, τὸ ἀνταρτικὸν κίνημα δὲν ἐνεφανίσθη ἀπὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἔτους 1670, ὅτε ὁ αἰμοσταγὴς Ντερέμπτης Χασὰν Ἀλήμπεης ἀπηγόρευσε νὰ λαλῆται ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἀποκόψας 15.000 γλῶσσας δυστυχῶν Ἑλλήνων ἐν τῇ πόλει τῆς Πάφρας. Τριάκοντα δὲ νεάνιδες ἔρριψαν ἑαυτὰς εἰς τὰ βάραθρα τοῦ ποταμοῦ Ἄλυ προκρίνασαι ἐνδοξον θάνατον παρὰ τὴν διακόρευσιν καὶ τὸν ἐξισλαμισμόν, διανοίξασαι τῆς ὁδὸν τοῦ Ζαλόγγου καὶ τῆς Ἀραπίτσης⁷.

Ἀπὸ τῆς περιόδου ἐκείνης συνεκροτήθησαν ἐκ τῶν Παφραίων τὰ σώματα ἀντιστάσεως τῶν Ἑλλήνων, καλούμενα Ἐσχιάδες (Ἀρματολοί).

Εἰς τοὺς Ἐσχιάδας ὁ θούριος τοῦ Ρήγα ἤρε μεγάλην ἀπήχησιν, ἀγωνιζομένους διὰ τὴν προάσπισιν τῆς ἀμωμήτου ἡμῶν πίστεως καὶ τῆς τιμῆς τῶν οἰκογενειῶν των. «*Λεγόντες Μαυροθαλασσινοί, ὁ βάρβαρος ὡς πότε θεὸν νὰ σᾶς τυραννεῖ;*».

Ἡ Τουρκία μετὰ τὴν ἐκρηξιν τοῦ πολέμου ἐξεμεταλλεύθη τὴν εὐκαιρίαν καὶ ἐπεδόθη μετὰ ζήλου καὶ μανίας εἰς τὴν ἐξόντωσιν τῶν χριστιανῶν τῆς ἐπικρατείας αὐτῆς. Τὸ θέρος τοῦ ἔτους 1915, ὀλόκληρον τὸ ἐν Μικρασίᾳ καὶ Πόντῳ Ἀρμενικὸν ἔθνος, ἐκηρύχθη

⁶. Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια, Ἐφημερὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει, 14 Αὐγούστου 1908, σελ. 375.

⁷. Π. Τανμανιδῆ - Γ. Ἀντωνιάδη, Τὸ ἀντάρτικο στὸν Πόντο, Θεσσαλονίκη 1992, σελ. 151.

ἐκτὸς Νόμου, ἐστερήθη τοῦ δικαιώματος τῆς ζωῆς καὶ παρεδόθη εἰς τὰς ὀρμὰς τῶν ἀγρίων καὶ κτηνωδῶν ἐνστίκτων τῆς Τουρκικῆς φυλῆς πρὸς ἐξόντωσιν.

Ἡ ἀγρία σφαγὴ τῶν Ἀρμενίων, μὲ ἀπασῶν τῶν φρικαλεοτήτων αὐτῆς, συγκρινομένη πρὸς τοὺς διωγμοὺς τοῦ Ἑλληνισμοῦ τοῦ Πόντου, θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ, ἂν μὴ τι ἄλλο, τουλάχιστον, θέσις μᾶλλον ἀνεκτῆ. **Ἐ**κεῖ ἐντὸς μηνός, ἀφηρέθη ἡ ζωὴ καὶ ἔληξαν ἐπὶ τέλους τὰ βάσανα καὶ οἱ στόνοι (στεναγμοί, θρήνοι) τῶν δεινῶν. **Ἐ**νταῦθα, κατὰ τοὺς διωγμοὺς τῶν Ἑλλήνων, ἡ ἐκσπάσασα μανία τῆς θηριωδίας καὶ τὸ κοχλάσαν κτηνώδες πάθος ἐξετυλίχθησαν ἐπὶ ὀκτὼ ὀλόκληρα ἔτη, εἰς ἀτελεύτητον ἄλυσιν ἀνηκούστων τερατουργημάτων, κατέληξαν πάλιν εἰς τὴν ἀφαίρεσιν τῆς ζωῆς.

Ἐν ἐκ τῶν χρησιμοποιηθέντων μέσων ἦτο αὐτὸ τῆς στρατολογίας.

Ἡ κυβέρνησις στρατολογήσασα, παρὰ τοὺς κρατοῦντας νόμους, τοὺς ἄρρενας μέχρι τοῦ πεντηκοστοῦ ἔτους, κατέταξεν αὐτοὺς οὐχὶ εἰς τὴν ἔνοπλον δύναμιν, ἀλλ' εἰς τὰ ἐργατικά τάγματα, τὰ ὁποῖα οὐδὲν ἄλλο ἦσαν, εἰ μὴ τάγματα πείνης, βασάνων καὶ θανάτων.

Ἡ ἐνέργεια αὕτη ἀπεκάλυπτε τὰς διαθέσεις τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἐφαρμογῆς προμελετημένου καὶ λεπτομερῶς καταρτισθέντος προγράμματος ἐξολοθρεύσεως τοῦ Ποντίου Ἑλληνισμοῦ.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1915 πολλοὶ νέοι τῆς Ἐπαρχίας Ἀμασειας, ἔλαβον τὰ ὄπλα καὶ ἐξῆλθον εἰς τὰ ὄρη καὶ ἐκεῖθεν ὀρμώντες κατὰ Σώματα, ἀντεκδικοῦντο τοὺς κατὰ τῶν ὁμογενῶν αὐτῶν διωγμούς, προελάμβανον ἐπικειμένας καταστροφὰς καὶ ἐπέβαλλον σεβασμὸν πρὸς τὰ δικαιώματα τῶν χριστιανῶν ἐν τῇ ἀκτίνι τῆς δράσεως αὐτῶν. **Ἐ**ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνταρτῶν τῆς Ἐπαρχίας μετὰ τὴν ἀνακοχῆν ἔφθασε τὰς 12.000⁸.

*«Αὐτὲς τὶς μικρὲς κι ἄτακτες στὴν ἀρχὴ ομάδες ἄρχισα νὰ ὀργανώσω σὲ τακτικὰ κι ἀξιόμαχα ἀνταρτικὰ σώματα μὲ τὴ μακρὰ πείρα, ποὺ εἶχα ἀποκτήσει ἀπ' τὸν ἀγῶνα μας στὴ Μακεδονία. **Τ**ὰ σώματα αὐτὰ γρή-*

8. Ἄρχιμ. Παναρέτου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 211.

γορα πολλαπλασιάστηκαν. **Κι** ἄφοῦ ἀπέκτησαν ἄξιους κι ἐμπειροπόλεμους ἄρχηγούς, ποῦ ἐγὼ ὁ ἴδιος τοὺς ἔδινα τὸ χρίσμα, ἐξελίχθηκαν σὲ πραγματικὰ στρατιωτικὰ σώματα, ποῦ εἶχε καθένα ὑπὸ τὴν προστασία του καὶ τὴν ἀπόλυτη δικαιοδοσία του ἓνα τμήμα τῆς Ἐπαρχίας. **Ἔτσι** σιγὰ-σιγὰ σχηματίστηκε ἓνας ὁλόκληρος ἀνταρτικὸς στρατός, καλὰ ὀργανωμένος κι ὄπλισμένος, εἴκοκοσι χιλιάδων ἀνδρῶν, ποῦ ὁ Κεμάλ στ' ἀπομνημονεύματά του τὸν χαρακτηρίζει “ἔργο τοῦ Καραβαγγέλη” κι ἀνεβάζει τὸν ἀριθμὸ του σὲ τριάντα χιλιάδες»⁹.

Ὀλόκληρος λοιπὸν πληθυσμὸς, τμημάτων ὁλοκλήρων τῆς Ἐπαρχίας, ὑπὸ γενναίους ἀρχηγούς καὶ πεπειραμένην κεντρικὴν διοίκησιν κατέλαβε σὺν γυναίξιν καὶ τέκνοις τὰ ὄρη καὶ τὰ δάση καὶ ἐπὶ ἔτη ἀνθίστατο κατὰ τῆς Τουρκικῆς τυραννίας. **Τὰ** σώματα ταῦτα πολλάκις συνεκρούσθησαν μετὰ τῶν Τουρκικῶν τοιούτων, ἀλλὰ καὶ μετὰ τμημάτων τοῦ τακτικοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, νικηφόρος καὶ παρὰ τὰς στερήσεις καὶ τὰς ἀπωλείας εἰς ἀνθρωπίνους ὑπάρξεις, ἠδυνήθησαν νὰ προστατεύσωσι καὶ σώσωσι δεκάδας χιλιάδας γυναικῶν καὶ παιδιῶν ἀπὸ τῆς Τουρκικῆς θηριωδίας μέχρι τοῦ πικροτάτου ἐκπατριμοῦ, ἐξαναγκάσαντα τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν νὰ συμφωνήσῃ καὶ εἰς ἐκεχειρίαν.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων, εὐκόλως δύναται νὰ ἐννοήσῃ τις τὸ ἔργον καὶ τὴν ἀνάμειξιν τοῦ πρωτοσυγγέλλου Πλάτωνος εἰς τὸ ἀνταρτικὸν κίνημα τῆς Ἐπαρχίας.

Συμφώνως πρὸς τὴν στατιστικὴν, τὴν ὁποίαν ἐξέδωκεν τὸ ἐν Ἀθῆναις Κεντρικὸν Συμβούλιον τῶν Ποντίων, ἡ Ἐπαρχία Ἀμασειᾶς ὑπέστη τὰς μεγαλυτέρας καταστροφάς, πληρώσασα τὸν βαρύτερον φόρον αἵματος.

Κατὰ τὸν πόλεμον κατεστράφησαν 344 πόλεις-χωριά της Ἐπαρχίας καὶ ἐξετοπίσθησαν 161.715 κάτοικοι. **Ἀπὸ** τοῦ ἔτους 1914 μέχρι τοῦ 1922 οἱ σφαγέντες καὶ ὀπωσδήποτε ἐξολοθρευθέντες κάτοικοι ἐπὶ συνόλου τῶν 227.273 ἀνέρχονται εἰς τὸν ἀριθμὸν 134.078¹⁰. **Αἱ** περιουσίαι κινηταὶ καὶ ἀκίνητοι τῶν

9. Ἀντιγόνη Μπέλλου - Θρευιάδη, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 106.

10. Γεωργίου Βαλαβάνη, Σύγχρονος Γενικὴ Ἱστορία τοῦ Πόντου, Θεσσαλονίκη 1986, σελ. 23.

σφαγέντων ἢ ἐκτοπισθέντων ἢ κατεσχέθησαν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως προφάσει ἐπιτάξεων, ἢ διηρπάγησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων περιοίκων. Αἱ ζημίαι τοῦ Ἑλληνισμοῦ τοῦ Πόντου ἐκ τῆς καταστροφῆς καὶ ἀπαλλοτριώσεως τῶν ἀκινήτων αὐτοῦ κτημάτων ὑπερβαίνουνσι καὶ τὸ ἀνώτερον ὄριον, ὅπερ θὰ ἠδύνατό τις νὰ ὑπολογίσῃ.

* * *

Ἐπίσκοπος Ζήλων
Εὐθύμιος.

2. Ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις, διὰ νὰ δικαιολογήσῃ τὰ ἀνήκουστα καὶ τερατώδη κακουργήματα αὐτῆς κατὰ τοῦ Ποντίου Ἑλληνισμοῦ, ἐπενόησε καὶ κατηγορητήριοι ἐπιμελετωμένη ἐξεγέρσει κατὰ τῆς κρατούσης Κυβερνήσεως καὶ ἄνευ διατυπώσεων καὶ διαδικασιῶν προέβη εἰς τὴν ἄμεσον σύλληψιν καὶ προφυλάκισιν τῶν ἐγκριτωτέρων Ποντίων. Οὗτοι μὲ προπηλακισμοὺς, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι, ὕβριζόμενοι καὶ λοιδορούμενοι, ἔλαβον τὴν ἄγουσαν εἰς Ἀμασειαν, ὅπου δίκην προβάτων ἐστοιβάχθησαν εἰς τὰς ἀκαταλλήλους φυλακὰς τῆς Ἀμασειας, κτίσματα τῶν ἐτῶν 1865-1870, ὅπου ἡ ἔδρα τοῦ περιβόητου Δικαστηρίου τῆς Ἀνεξαρτησίας (Ἰστικλάλ Μακιχανεσί).

Τὸ κατηγορητήριο ἦτο τὸ ἐξῆς: οἱ συλληφθέντες ἦσαν οἱ διοργανωταὶ μυστικοῦ κινήματος τοῦ Πόντου, σχετιζόμενοι μετὰ τῶν εἰς τὰ βουνὰ ἀνταρτῶν, λαμβάνοντες διὰ τῶν Πατριαρχείων τὰς ὁδηγίας τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ σκοποῦντες ν' ἀποσπάσωσι μέγα μέρος τοῦ Κράτους ἀπὸ τῶν Ρωσικῶν συνόρων ἕως Σινώπης, Ζογκουλτάγκ καὶ Σεβαστείας ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς Ἑλλάδος¹¹.

Ἐν Ἀμισῷ, μετὰ τὸ μεσονύκτιον τῆς 22ας Ἰανουαρίου τοῦ 1921, κατόπιν ἐφόδου εἰς τὸ κτήριον τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως, συνελήφθησαν ὁ βοηθὸς ἐπίσκοπος τοῦ Ἀμασειας Γερμανοῦ, Ἐπίσκοπος Ζήλων Εὐθύμιος, ὁ πρωτοσύγκελλος Πλάτων καὶ τὸ προσωπικὸν τῆς Μητροπόλεως¹². Ἐπίσης ἅπαντες οἱ ἐπιστήμονες τῆς πόλεως ἰατροί, φαρμακοποιοί, δικηγόροι, καθηγηταί, διδάσκαλοι, ἀνώτεροι ὑπάλληλοι τῆς Ὄθωμανικῆς Τραπεζῆς καὶ τοῦ μονοπωλίου καπνῶν, τραπεζίται, ἰδιοκτῆται καὶ διευθύνται τῶν μεγάλων ἐμπορικῶν οἰκῶν τῆς πόλεως.

Ὁ Παντελεήμων Βαλιούλης, καθηγητῆς τοῦ Γυμνασίου Ἀμι-

11. Ἀντωνίου Γαβριηλίδου, Σελίδες ἐκ τῆς Μαύρης Ἐθνικῆς Συμφορᾶς τοῦ Πόντου, ἐν Ἀθήναις 1924, Β' Μαλλιάρης, Θεσσαλονίκη 1992, Γ' Κυριακίδης, Θεσσαλονίκη 2002, σελ. 186.

12. Αὐτόθι, σελ. 46.

μισοῦ ἐκ τῶν ὀλιγίστων δια-
σωθέντων, μάρτυς ἀψευδῆς τῶν
διαπραχθέντων ἐγκλημάτων, ἔ-
γραψε χαρακτηριστικῶς:

«...**Ἐ**πὶ ἑπτὰ μῆνας, συ-
ζήσας ἐν ταῖς φυλακαῖς
συνεξεκένωσα τὸ πικρὸν
ποτήριον τῶν βασάνων τῆς

ἀνηκούστου συμφορᾶς· ἔσπευσα δηλαδὴ κατὰ τὸ ἐνὸν καὶ
ὅσον μοι ἐπέτρεπε ἡ συγκλονισθεῖσα διάνοιά μου, νὰ σκια-
γραφήσω τὸν δόλιον σκοπὸν τοῦ Δικαστηρίου τῆς Ἀνεξαρ-
τησίας καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐν αὐτῷ διαδικασίας. **Σ**κιαγραφῶν
δὲ ἀτελέστατα, ἐξαιτοῦμαι παρὰ τῶν ἀειμνήστων ἔθνο-
μαρτύρων ἀδελφῶν μας ἐπιείκειαν καὶ παρὰ τῶν ζώντων
οἰκείων αὐτῶν συγκατάβασιν, διότι τρέμει ἡ χεὶρ μου
χαράττουσα τὰ ὀλίγα ταῦτα...»¹³.

Ὁ Παντελεήμων Βαλιούλης, πρόεδρος τοῦ μουσικοφιλολογικοῦ
συλλόγου Ἄνω Ἄμισοῦ «Ὀρφεύς», συνελήφθη ἐν Ἄμισῳ τῇ 31ῃ
Ἰανουαρίου 1921, ἐκρατήθη εἰς τὰς ἐκεῖ φυλακὰς καὶ τὴν 5ην Μαρτίου
ἀπεστάλη μετ' ἄλλων ὁμογενῶν εἰς τὰς φυλακὰς Ἀμασειας.

Ἴδοῦ πῶς περιγράφει τὰ τῆς διαβιώσεως τῶν ἐγκαθειρκτων εἰς
τὰς ἀπανθρώπους καὶ ἀπαισίας φυλακὰς:

«...**Ἡ** ἀσφυκτικὴ ἀτμόσφαιρα τῆς φυλακῆς κατέθλιβεν ἐπὶ
μῆνας πλῆθος ἀνθρώπων ἀναξιοπαθόντων καὶ ἀσυνήθων
ἐν τῇ ἀβιώτῳ ἐκείνῃ ζωῇ, διότι ὁ συνωστισμὸς ὁσημέραι ἐπε-
τείνετο, πανταχόθεν ἀπαγομένων τῶν προκρίτων ὄλων ντῶν
παραλίων πόλεων καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ Πόντου. **Ἐ**κτὸς
τῶν Ἀμισηνῶν καὶ Παφραίων, ἐξ Ἀλάτζαμ, Κιοπροῦ, Μερ-
ζιφοῦντος, Τοκάτης, Χάβζας, Τσόρουμ, Μεταλλείου Χατζῆ
κιοῖ καὶ Ἄκ Δάγ, Φάτσας, Ὀρδοῦ, Κερασοῦντος, Τραπε-
ζοῦντος καὶ ἄλλων χωρίων ἀθροισθέντες, ἐπλήρωσαν τὰς
φυλακὰς, αἱ ὁποῖαι κατηρειπωμένοι ἐπεσκευάζοντο ἀδραῖς
δαπάναις, κατ' ἀνάγκην, ὑπὸ τῶν ὁμογενῶν ἐγκαθειρκτων,
διότι ἐκινδύνευον νὰ ἀποθάνωσιν ἐκ τοῦ ψύχους τοῦ παγε-
ροῦ ἐκείνου χειμῶνος. **Χ**ῶρος δύο πῆχεων μήκους καὶ ἐνὸς
πλάτους ἦτο διατεθειμένος δι' ἕκαστον μετὰ τῶν ἀποσκευῶν
αὐτοῦ, οὕτως ὥστε 40-50 ἄτομα κατέκειντο, μὴ δυνάμενα
νὰ κινηθῶσι, κατεσφιγμένα ἐντὸς δωματίων, τὰ ὁποῖα ἐχώρι-

13. Ἀντωνίου Γαβριηλίδου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 182.

ζε σκοτεινὸς διάδρομος. Ἐν τοῖς διαδρόμοις τούτοις ἀφ' ἑνὸς ἢ ἀποφορὰ τῶν ἀποχωρητηρίων καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ μεμολυσμένον περιβάλλον ἐκ τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέως τῶν ἀναπτομένων ζυλανθράκων πρὸς παρασκευὴν φαγητῶν τοσούτου πλήθους, ἐμόλυνον ἔτι μᾶλλον τὴν ἀτμόσφαιραν καὶ παρεῖχον λίαν ἀνθυγιεινὴν κατάστασιν»¹⁴.

Συνεπεῖα τῶν ἀνωτέρω συνθηκῶν, ὁ ἐξανθηματικὸς τύφος ἐνσκήψας εἰς τὰς φυλακὰς, πολλοὺς τῶν ἐγκαθειρκτῶν κατεβίβασεν εἰς τὸν τάφον μεταξὺ αὐτῶν καὶ τὸν Θεοφιλέστατον Ἐπίσκοπον Ζήλων Εὐθύμιον.

Ὁ Πρόεδρος τοῦ «Δικαστηρίου» φανατικὸς Νεότουρκος, δικηγόρος καὶ βουλευτὴς Ἀμισοῦ, Ἐμὶν Βέης, ἐλθὼν εἰς Ἀμάσειαν τὴν 20ὴν Αὐγούστου 1921 ἐπελήφθη τοῦ σατανικοῦ αὐτοῦ ἔργου ἀθρόως ἀποστέλλων εἰς τὴν ἀγχόνην τὸ ἄνθος τοῦ Πόντου.

Εἰς τὴν γαλλικὴν σχολὴν, ὅπου ἡ ἔδρα τοῦ δικαστηρίου, ὠδηγοῦντο οἱ ἐγκάθειρκτοι, οὐχὶ διὰ νὰ ἀποδείξουν τὴν ἀθωότητα αὐτῶν, ἀλλὰ διὰ νὰ χλευασθοῦν καὶ νὰ ἀκούσωσι τὸ κατηγορητήριον. Εἰς τὰς φυλακὰς Ἀμασείας τὰς νέας ταύτας ἐθνικὰς κατακόμβας, ἐτελέσθη καὶ ἡ τελευταία θεία Λειτουργία:

«... Τῇ ἐπαύριον Κυριακῇ πρωῒ τελεῖται ἡ θεία Λειτουργία. Ἐὰν ἔχη ἡ Χριστιανικὴ ἱστορία παρομοίας λειτουργίας, ἃς προσθέση καὶ τὴν τελευταίαν ἐκείνην, προσέχουσα νὰ μὴ ἐπισκιάσῃ τὰς προηγουμένας. Προσέρχονται πάντες ἐν κατανύξει καὶ μετὰ δακρῶν καθικετευόμεν τὸν Ὑψιστον, ὅπως ἐνισχύσῃ ἡμᾶς κατὰ τὰς ἀγωνιώδεις ἐκείνας στιγμὰς καὶ φωτίσας τὴν διάνοιαν τῶν δικαστῶν πρᾶϋνη τὴν καρδίαν αὐτῶν. Ψάλλεται ἡ ἱερὰ ἀκολουθία καὶ λυγμοὶ διακόπτουσιν αὐτὴν πανταχόθεν. Γονυκλισίαι, συγκινήσεις καὶ κλονισμοὶ ὀλόσωμοι, διὰ τὴν προβλεπομένην ἄδικον θανάτωσιν τῶν πλείστων ἐκ τῶν παρισταμένων, ἐπισπῶσι μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Εὐαγγελικῆς περικοπῆς βαρυσήμαντον προσφώνημα τοῦ Πανοσιολογιωτάτου Πρωτοσυγκέλλου κ. Πλάτωνος, ὅστις διὰ λόγων μεστῶν πίστεως καὶ θάρρους ἐμψυχώνει τοὺς πάντας. Ἐπίσης συνεχίζει δι' ὠραίας προσλαλιάς ἐν συγκινήσει ὁ ἱεροδιάκονος Βασίλειος Φελέκης καὶ καταλήγει διὰ τῶν ἐξῆς: «Ὅταν τρωγοῦνταν κάποτε τὰ φύλλα τῆς ἀμπέλου

14. Ἀντωνίου Γαβριηλίδου, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 183.

ἀπὸ τὴν αἶγα τὴν τρελλή, τὸ κλῆμα
τῆς ἀπῆντησε: **Ὅ**σο κι' ἂν τρώγης
ἀλύπητα τὰ πράσινά μου φύλλα,
καινούργια θὰ βλαστήσουνε κλω-
νιά σταφυλοβόλα πὸδ ὁ ζωμός των
θὰ γενῆ σπονδὴ στὸ σφάζιμό σου”.

Ἀμιός, 1908.

Ἡ ἱερὰ λειτουργία ἐτελέσθη καὶ
ὕπὸ τὸν σιγαλὸν ἦχον “τοῦ δεῖπνου σου τοῦ μυστικοῦ...”,
πάντες προθυμοποιούμεθα νὰ κοινωνήσωμεν κατὰ σειρὰν
τῶν ἀχράντων μυστηρίων, μετὰ τὴν μετάληψιν τῶν ὁποίων
αἰσθανόμεθα πραγματικὴν ἐνίσχυσιν καὶ ἀνακούφισιν»¹⁵.

Κατὰ τὴν προτελευταίαν ἡμέραν τῆς δίκης ὁ Πρωτοσύγκελλος
Πλάτων ἐζήτησε νὰ ὀμιλήσῃ πρὸς τὸ δικαστήριον. Ἀφοῦ ἀρκοῦντως
περιυβρίσθη καὶ ἐχλευάσθη, τοῦ ἐδόθη ὁ λόγος καὶ εἶπεν ἐπὶ λέξει:

«Κατὰ τὸ Ἱερὸν Εὐαγγέλιον πᾶσα ἐξουσία ἀπὸ Θεοῦ· ἐπο-
μένως καὶ ὑμεῖς οἱ δικασταὶ ἔχετε τὸ δικαίωμα τοῦ κρίνειν
ὄχι ἕκ τινος κληρονομίας πατρόςθεν ἢ μητρόςθεν, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ
καὶ διὰ τοῦτο πιστεύω ὅτι θὰ δικάσητε ἐν δικαιοσύνῃ. **Εἶ**μαι
ἡλικίας 70 περίπου ἐτῶν καὶ μετ' ὀλίγον θὰ ἀποθάνω. **Ὡ**ς ἐκ
τούτου δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ ψευσθῶ. **Ὁ**ρκίζομαι λοιπὸν εἰς
τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ὅτι ἐκ τῶν παρόντων οὐδεὶς ἔχει γινῶσιν
ποντιακοῦ κινήματος, οὐδὲ διανοήθη νὰ μετάσχη τοιούτου
ἀνυπάρκτου. **Ἐ**άν, ὅμως, ἡ δικαιοσύνη ἤθελε καταδικάσει
τινὰς ἐξ ἡμῶν, παρακαλῶ πρῶτος νὰ εἶμαι ἐγώ»¹⁶.

Τὴν 7ην Σεπτεμβρίου ἐξεδόθη ἡ ἀπόφασις, ὅπου 69 παρόντες ὄνο-
μαστὶ ἐκ τῶν κατηγορουμένων κατεδικάσθησαν εἰς τὸν δι' ἀγχόνης
θάνατον, περὶ τοὺς 15 ἐρήμην, ἐπτὰ κατεδικάσθησαν εἰς 15ετῆ
δεσμὰ καὶ 13 νὰ παραμείνωσι μέχρι τέλους τοῦ πολέμου ἐν ταῖς φυ-
λακαῖς Σεβαστείας. Μετὰ τὴν ἀπαγγελίαν τῆς σκληρᾶς ἀποφάσε-
ως, ἀντὶ λυποψυχίας κραυγαὶ ἠκούσθησαν: «Ἀσκολσοὺν Ἄταλε-
νιζέ!» (Μπράβο στὴ δικαιοσύνη σας!).

Εἶναι ἀξιοθαύμαστος ἡ ἀνδροπρεπὴς στάσις ἀπάντων ἀνε-
ξαιρέτως.

Ὁ Πρωτοσύγκελλος Πλάτων ἀποχαιρετήσας τοὺς συγκρατου-
μένους του προσεκάλεσε τὸν Π. Βαλιούλην καὶ Κ. Σερέφαν κλαίον-
τας, παρέδωσε τὸ ὥρολόγιον καὶ ὀλίγα χρήματα ἐπιτιμήσας αὐτοὺς

15. Ἀντωνίου Γαβριηλίδου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 186.

16. Ἀντωνίου Γαβριηλίδου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 189.

διὰ τῶν ἐξῆς:

«Τί ποιεῖτε κλαίοντες καὶ συνθρύπτοντές μου τὴν καρδίαν; (Πράξ. κα' 13). **Ἀποθνήσκομεν δολοφονούμενοι χάριν τῆς πίστεως καὶ τοῦ Ἔθνους κατὰ τὸν χριστιανικὸν τοῦτον διωγμὸν τοῦ 20οῦ αἰῶνος»¹⁷.**

Ὁ Βαλιούλης μετ' ἐκπλήξεως καὶ θαυμασμοῦ παρατηρεῖ τὰ ἐξῆς:

«Καὶ ἐνῶ ἡμεῖς οἱ παραλειπόμενοι ἐθρηνοῦμεν καὶ ἐκλαίομεν δίδοντες τὸν τελευταῖον ἀσπασμὸν μὲ τοὺς μελλοθανάτους, ἐκεῖνοι ψύχραιμοι ἀπεχαιρέτων φωνοῦντες: «Ζήτω τὸ Ἔθνος, στὸ ὅποιο ἀφήνομεν τὰς οἰκογενεῖας μας. Ἐχετε γιὰ, καλὴν ἀντάμωση στὸν ἄλλο κόσμον...»¹⁸.

Περαίνων τὴν συγγραφὴν τοῦ Ἐθνικοῦ τούτου μαρτυρολογίου ὁ Π. Βαλιούλης λέγει:

«Ὁρθρος ἦτο βαθὺς τῆς Τετάρτης 8ης Σεπτεμβρίου 1921 καὶ ὁ εἶς μετὰ τὸν ἄλλον ἀνήρχοντο 69, τὸ ἄνθος τῆς ἀριστοκρατίας λόγω μορφώσεως καὶ πλούτου, οἱ στῦλοι Ἀμισοῦ, Πάφρας καὶ Ἀλάτζαμ, ἀνήρχοντο, λέγω, τὰς βαθμίδας τοῦ ἰκριώματος, παραδίδοντες τὸ πνεῦμα εἰς τὸν Πλάστην, ἀφ' οὗ, καθ' ἃ ἀσφαλῶς ἔμαθον, δι' ὅλης τῆς νυκτὸς προσηύχοντο ψάλλοντες τελευταῖον καὶ τὴν νεκρώσιμον αὐτῶν ἀκολουθίαν, προῖσταμένου τοῦ ἁγίου πρωτοσυγκέλλου. Ἐκρεμάσθησαν εἰς δύο τοίχους κατὰ σειρὰν, ἐν μέσῳ δὲ ὁ πρωτοσύγκελλος, φέρων ἐπὶ τοῦ στήθους τὴν αἰτίαν τῆς καταδίκης πάντων. Μετὰ τὸν ἀπαγχονισμὸν αὐτῶν, ἀπογυμνωθέντες ἐντελῶς, ἐκομίσθησαν ἐφ' ἁμαξῶν ἔξω τῆς Ἀμασείας καὶ ὄλοι ὁμοῦ ἐρρίφθησαν εἰς ἓνα λάκκον «χωρὶς λιβάνι καὶ κερὶ, χωρὶς παπᾶ καὶ ψάλτη»¹⁹.

Ὁ συγγραφεὺς Γεώργιος Ἀνδρεάδης ἀναφέρει τὰ ἐξῆς γεγονότα τὰ ἀκολουθήσαντα τὸν ἀπαγχονισμὸν τῶν Ἐθνομαρτύρων:

«...Μερικὲς γυναῖκες τῆς Ἀμισοῦ, ποὺ ἀγωνιοῦσαν γιὰ τὴν τύχη τῶν ἀνδρῶν τους, ἀποφάσισαν ἐκεῖνη τὴν ἄγρια ἐποχὴ νὰ πᾶνε στὴν Ἀμάσεια, γιὰ νὰ δοῦν τι ἀκριβῶς συμβαίνει. Ὄταν ἔφθασαν στὴν

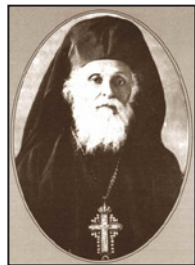
17. Γεωργίου Νεοκ. Λαμπιδῆ, Τοπάλ Ὀσμάν, Τ. Β', Ἀθήνα 1982 σελ. 49.

18. Αὐτόθι, σελ. 49.

19. Ἀντωνίου Γαβριηλίδη, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 191-192.

Ἀμάσεια, ἦταν πιὰ ἀργά. **Σ**τὴ γέφυρα τοῦ Ἰρι ποταμοῦ, ἀκριβῶς ἀπέναντι ἀπὸ τὴν πλατεία, ὅπου ἦσαν οἱ κρεμασμένοι, τοὺς σταμάτησε ἡ ἀστυνομία. **Ο**ἱ ἄμοιρες, ἀπὸ τὴ γέφυρα εἶδαν τὰ αἰωρούμενα κορμιὰ τῶν κρεμασμένων καὶ ἀνάμεσα τοὺς καὶ τοὺς ἄνδρες τοὺς. **Τ**ραβοῦσαν τὰ μαλλιά τους, χτυπιόντουσαν καὶ ἔκλαιγαν, στὸ ἀντίκρουσμα τοῦ φριχτοῦ θανάτου, ποὺ βρῆκε τοὺς συζύγους τοὺς. **Ἄ**ν εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ πάρουν οὔτε τὰ πτώματα γιὰ ταφή... **Κ**αὶ ἐνῶ ἡ ἀστυνομία δὲν ἐπέτρεπε τοὺς συγγενεῖς νὰ πλησιάσουν τὰ αἰωρούμενα πτώματα τῶν ἀνθρώπων τους, ἄφησε ἐπίτηδες χαμάληδες καὶ ἀνθρώπους τοῦ ὑποκόσμου νὰ περιφέρονται ἀνάμεσα στὰ πτώματα, νὰ παίζουν μὲ αὐτὰ καὶ νὰ ἀφαιροῦν παπούτσια καὶ ροῦχα ἀπὸ τοὺς κρεμασμένους. **Τ**όσο ἀπαίσιο ἦταν τὸ θέαμα, ὥστε καὶ Τοῦρκος ἀξιοματικός, ὅταν εἶδε ἓναν ἀληθῆριο νὰ περιπαίξει τὸ σῶμα τοῦ γέροντα πρωτοσυγκέλλου, ἀγανάκτησε, ἐδιώξε μὲ κλωτσιᾶς τὸν ὑπόκοσμο λέγοντας: “**Ἄ**ν τοὺς φτάνει τὸ κακό, ποὺ τοὺς ἔτυχε;”»²⁰.

Ἡ εἶδησις τοῦ θανάτου τοῦ Πλάτωνος ἐν τῇ γενεατεία του Ἱερᾶ Νήσω Πάτμω καὶ τῇ Μονῇ τῆς μετανοίας του προϋξένησεν ἄφατον λύπην, ἀλλὰ καὶ αἰσθήματα ἐθνικῆς ὑπερηφανείας. **Τ**ὴν 14ην Νοεμβρίου ἡ Ἀδελφότης τῆς παλαιφάτου Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ἐτέλεσε πάνδημον μνημόσυνον ἱεουργοῦντος τοῦ ἐξορίστου Μητροπολίτου Ρόδου Ἀποστόλου. **Ἐ**πιμνημόσυνον λόγον καὶ ἐγκωμιαστικὸν ἅμα, περὶ τῆς ἐθνικῆς δράσεως τοῦ ἐκλιπόντος ἐξεφώνησεν ὁ ἐκ τῶν ἀδελφῶν τῆς γεραρᾶς Πατμιακῆς ἀδελφότητος Ἀρχιμανδρίτης Γεράσιμος Σμυρνάκης²¹.

Ἀρχιμανδρίτης
Γεράσιμος
Σμυρνάκης.

* * *

Συμπεράσματα

1. Ὁ Ἑλληνισμὸς τοῦ Πόντου, πεισμόνως ἀνθιστάμενος καὶ ποικιλοτρόπως παλαιῶν, ἠδυνήθη νὰ παραμείνῃ παρ’ ὅλας τὰς καταστροφάς, φρουρὸς καὶ κύριος τῆς πατρώας κληρονομίας καὶ νὰ

20. Γεωργίου Ἀνδρεάδη, Ἀπὸ τὸ μῦθο στὴν ἐξοδο, Θεσσαλονίκη 1994, σελ. 103-104.

21. Ἀρχμ. Πλάτωνος Κρικρῆ, Ὁ Ἅγιος Ἱερο-εθνομάρτυς Πλάτων, Ἀθῆνα 1997 σελ. 180.

παρουσίαση τοσαύτην ἀνάπτυξιν, πνευματικὴν, κοινωνικὴν καὶ οικονομικὴν, ὥστε νὰ διεκδικῆ, εἰρηνικῶς ἀλλ' ἀσφαλῶς τὴν θέσιν, ἣτις ἀφηρέθη ἀπ' αὐτοῦδιὰ τῆς βίας.

2. Ἀνεκδιήγητα τὰ βάσανα, τὰ μαρτύρια καὶ οἱ ἐξευτελισμοί, τοὺς ὁποίους ὑπέστησαν οἱ Ἕλληνες τοῦ Πόντου τὴν περίοδον 1914-1922. **Ἡ** ἔμφυτος ἀγριότης τῆς Τουρκικῆς ψυχῆς ἐδίψα σπαραγμοὺς θυμάτων. **Ἐ** κοχλασμοὺς τῶν παθῶν ἀπῆτει ὠκεανὸν ὀργίων. **Τὸ** αἷμα ἔπρεπε νὰ φοινίσῃ ἀχνίζον πρὸ τῶν στυγερῶν ποδῶν τῶν δημίων.

3. Ὁ Πρωτοσύγκελλος τῆς ἱστορικῆς Μητροπόλεως Ἀμασειᾶς Ἀρχιμανδρίτης Πλάτων Ἀἰβαζίδης, ὑπηρετήσας εὐόρκως ἐν Καστορίᾳ καὶ Ἀμασειᾶ-Ἀμισῶ, ἐδικαίωσε τὴν παράδοσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὁρθοδόξου κλήρου, παρηγορῶν, ἐνισχύων, διακονῶν, ἐκτρέφων πνευματικῶς καὶ ἐθνικῶς τὰ χριστεπώνυμα πληρώματα τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων, ἐν αἷς εὐόρκως καὶ ἐντίμως διηκόνησε καὶ ἐν τέλει ἐπεσφράγισε τὴν ἀνεπίληπτον διακονίαν αὐτοῦ ἐν τῷ ἱκρίωματι ἐν Ἀμασειᾶ.

4. Κατὰ τὸν Ἀρχιμανδρίτην Πανάρετον Τοπαλίδην

«...ὁ ὑπόδουλος Ἑλληνισμὸς τοῦ Πόντου ἐγκατέλειπε τὴν πατρίδα του καὶ δέσμιος εἰς συντρίμματα ἤχθη ἔξω τῶν ὀρίων τῆς, μακρὰν, πολὺ μακρὰν... Οἱ ἀνήθικοι διπλωμάται ἱκανοποίησαν τὰς ἀθεμίτους βλέψεις των καὶ ἡσυχοὶ ἐκάθησαν περὶ τὴν ἀπαισίαν τράπεζαν τῶν ἀδικιῶν των. Ἐν μόνον δὲν ἐπρόσεξαν. Τὰ ἀπαχθέντα ἀλυσσοδεμένα συντρίμματα, ὠθούμενα εἰς τὴν αἰώνιον ἀποδημίαν των εἶχον τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς των προσηλωμένους ἀναποτρέπτως ἐπὶ τῆς Πατρίδος, ἐξ ἧς ἀπεσπῶντο. Τὰ ἐν ἀγκάλαις τῶν μητέρων των φερόμενα νήπια ἐκράτουν ἐστραμμένον πρὸς τὰ ὀπίσω τὸ πρόσωπον, οἱ ἐν ταῖς χώραις τῆς ἐγκαταστάσεως γεννώμενοι βλαστοί, ἔχουσιν ἔμφυτον τὴν ἰδέαν καὶ τρέφονται ὑπὸ ὀρμῆς ἐπανόδου καὶ ἐκδικήσεως καὶ ὁ συνδετικὸς κρίκος, ταθεῖς καὶ λεπτονθεῖς ἐπικινδύνως, δὲν διερράγη, ἀλλ' ἐκτρέφεται. Πάντων τῶν μυριάδων στρατιῶν τῶν μαρτύρων, αἱ ἱεραὶ Σκιαί, ἀνήσυχοι πτερουγίζουσιν ἀνὰ τοὺς θόλους τοῦ Ἀπείρου καὶ ἐπίμονοι δονοῦσι τὰς πύλας τ' Οὐρανοῦ ἐκζητοῦσαι τὴν ἐπανόρθωσιν τοῦ σφάλματος καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς Δι-

καιοσύνης»²².

5. Ὁ ἐν Φρανκφούρτη τῆς Γερμανίας τὰς διατριβὰς ποιούμενος Τοῦρκος, Ali Ertem, πρόεδρος τοῦ συλλόγου ἐνάντια στὴ Γενοκτονία, ἐν τῷ βαρυσημάντῳ προλόγῳ αὐτοῦ ἐν τῷ πολυτίμῳ 14ῳ τόμῳ ἔργῳ τῶν Ντοκουμέντων τῆς Γενοκτονίας τοῦ καθηγητοῦ Κωνσταντίνου Φωτιάδου, γράφει τὰ ἑξῆς:

«...Ἄν μοῦ εἶναι εὐκολο νὰ ἀνταποκριθῶ δίκαια, σὲ αὐτὴ τὴν πρόκληση. Διότι τὴ χώρα ἐκεῖνη, τὴν ὁποία οἱ κυρίαρχοι μετέτρεψαν σὲ λαϊκὸ νεκροταφεῖο καὶ τῆς ἔδωσαν τὸ ὄνομα “Τουρκικὴ” πατρίδα, ἡ ἀνθρωπότητα καὶ ἡ ἀνθρωπιὰ τὴν ἀπαρνήθησαν ἐδῶ καὶ 100 χρόνια. Στὴν καταστροφὴ τοῦ Α΄ Παγκοσμίου πολέμου ὁ “πολιτισμένος κόσμος” ἀγνόησε τὶς κραυγὲς βοήθειας τῶν Ποντίων, ὅπως δὲν ἔλαβε ὑπόψη του καὶ αὐτὲς τῶν Ἀρμενίων καὶ τῶν Ἀραμαίων-Ἀσσυρίων. Γι’ αὐτὸ καὶ τοὺς ἐκτέλεσαν μαζικῶς καὶ τοὺς ἐκδίωξαν ἀπ’ τὴν ἱστορικὴ τους πατρίδα. Γι’ αὐτὸ ἕως σήμερα εἶναι ἀναγκασμένοι νὰ ὑφίστανται τὶς συνέπειες τῶν ματωμένων πληγῶν τους. Γι’ αὐτὸ οἱ ἐπιζῶντες τοῦ ἀτιμασμένου καὶ βασανισμένου αὐτοῦ λαοῦ πρέπει νὰ σιωποῦν στὴν “Τουρκικὴ” πατρίδα. Οὔτε κἄν τοὺς νεκροὺς τους δὲν μποροῦν νὰ πενθήσουν. Καὶ οἱ ἐξόριστοι πρέπει νὰ βασανίζουν τὴν συνείδησή τους μὲ τὸ ψυχικὸ τραῦμα καὶ τὴ νοσταλγία τῆς χαμένης πατρίδας... Χωρὶς διεθνὴ ὑποστήριξη ἡ Τουρκικὴ κοινωνία δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ ἐξετάσει τὸ παρελθὸν καὶ χωρὶς ἐξέταση τοῦ παρελθόντος, δὲ θὰ κατορθώσει ποτὲ νὰ ὁλοκληρώσει τὴ διαδικασία ἐκδημοκρατισμοῦ της... Γι’ αὐτὸ παρακαλοῦμε ὅλους τοὺς δημοκρατικο-προοδευτικοὺς θεσμοὺς καὶ προσωπικότητες νὰ ὑποστηρίξουν τὴν ἐπιθυμία μας, δηλαδὴ τὴν ἀπαίτηση γιὰ ἀναγνώριση τῆς γενοκτονίας καὶ τὴν ἀπαίτηση γιὰ δικαιοσύνη καὶ δίκαιο σ’ αὐτούς, ποὺ τὸ δικαιοῦνται»²³.

Οἱ συνετοὶ ἀλλ’ ἀληθεῖς οὗτοι λόγοι τοῦ Ali Ertem ἀποδεικνύ-

22. Ἀρχιμ. Παναρέτου Τοπαλίδου, ἐνθ’ ἄνωτ., σελ. 325 καὶ 2.

23. Κωνσταντίνου Φωτιάδη, Ἡ Γενοκτονία τῶν Ἑλλήνων τοῦ Πόντου, Τόμος 1ος, Θεσσαλονίκη 2002, σελ. 12, 20, 21.

ουν περιτράνωσ ὅτι ἡ ἱστορία ἐκδικεῖται καὶ δὲν ἐπιτρέπει τὴν διὰ λόγους σκοπιμότητος παραχάραξίν της. Ἀκραδάντως πιστεύω ὅτι θὰ ἔλθῃ ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποῖαν εἰς τὴν γείτονα, θὰ κρημνισθῇ μετὰ πατάγου τὸ μνημεῖον τῆς «Ἀνεξαρτησίας», ποὺ βεβηλώνει τὴν

πλατεῖαν τοῦ μαρτυρίου ἐν Ἀμασεΐα καὶ τὴν θέσιν του θὰ καταλάβῃ τὸ μνημεῖον τῶν Μαρτύρων τῆς μαύρης τραγωδίας τοῦ Ποντίου Ἑλληνισμοῦ.

Τότε καὶ μόνον τότε ἡ Τουρκία θὰ δυνηθῇ νὰ ἄρῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς της καὶ ν' ἀντικρύσῃ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον τὴν ἀνθρωπότητα σύμπασαν, σωφρονούσα δὲ καὶ ἱματισμένη νὰ καταλάβῃ τὴν θέσιν, ποὺ δικαιούται ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν ἐθνῶν.

